

JOSEPH JOFFO

Z PAŘÍŽE
DO PAŘÍŽE

Filmová
adaptace
slavného
románu právě
v kinech

MLADÁ FRONTA

MLADÁ FRONTA

Joseph Joffo

**Z PAŘÍŽE
DO PAŘÍŽE**

Joseph Joffo

Z PAŘÍŽE
DO PAŘÍŽE

MLADÁ FRONTA

Přeložila Eva Pilařová

UN SAC DE BILLES

Copyright © 1973 by Editions Jean-Claude Lattès

All rights reserved

Translation © Eva Pilařová – dědicové, c/o DILIA, 1980

Mé rodině

*Rád bych poděkoval svému příteli,
spisovateli Claudu Klotzovi,
který byl tak laskav,
že přečetl můj rukopis
a zkušenou rukou ho opravil.*

Prolog

Tahle kniha není dílem historika.

Zapsal jsem svůj příběh z časů okupace tak, jak mi zůstal ve vzpomínkách desetiletého chlapce.

Uplynulo třicet let. Paměť stejně tak jako zapomnění mohou pozměnit nepatrné detaily. Ale to podstatné tu je se vši autentičností, se vši něhou, se vši směšností a prožitou úzkostí.

Abych se nikoho nedotkl, změnil jsem celou řadu jmen u osob, které v příběhu vystupují. V příběhu vyprávějším o zážitcích dvou malých dětí ve světě krutosti, nesmyslnosti a také pomoci, leckdy zcela nečekané.

Kulička se mi kutálí mezi prsty na dno kapsy. Tuhle mám nejraději, tu si vždycky nechám. Legrace je, že je ze všech nejošklivější: kam se hrabe na skleněny nebo na veliké olověny, které vždycky obdivuju za výlohou krámkou starého Rubena na rohu Rameyovy ulice, je to hliněnka, barva se z ní už skoro oloupala, povrch má hrbolatý, pokrytý kresbou, která připomíná školní obrázek planisféry ve zmenšeném měřítku.

Mám ji moc rád, je to prima, mít v kapse zeměkouli s horami, moři, pěkně schovanou.

Jsem obr a mám v hrsti všechny planety.

„Tak hernajs, už ses rozhoupal?“

Maurice sedí na chodníku přímo před uzenářstvím a čeká. Ponožky má jako vždycky shrnuté, tatínek mu říká, že je harmonikář.

Mezi nohama má hromádku čtyř kuliček: tři tvoří trojúhelník a čtvrtá je navrchu.

Od dveří nás pozoruje babička Epsteinovic. Je to stará Bulharka, celá scvrklá, samá vráska. Podivuhodně si zachovala měděnou pleť, kterou má na svědomí vítr z ohromných plání, a jak tady tak sedí ve výklenku dveří v proutěné židli, je to takový živý kousíček balkánského světa, který šedivé nebe u Clignancourtské brány nedokázalo zkalit.

Je tu každý den a usmívá se na děti, když se vracejí ze školy.

Vypráví se, že prchala pěšky přes celou Evropu, od pogromu k pogromu, až uvízla tady v XVIII. okresu, kde našla různé uprchlíky z východu: Rusy, Rumuny, Čechy, vzdělance, řemeslníky. Už je tady víc jak dvacet let, a i když čelo a tváře se jí nezměnily, vzpomínky jí asi vybledly.

Dívá se, jak se kolem ní klátím, a směje se. Ruce žmoulají obnošenou keprovou zástěru, zrovna tak černou jako můj pracovní plášť; v těch dobách byli všichni žáci v černém, bylo to dětství v hlubokém smutku, tak trochu prorockém onoho roku 1941.

„Tak co je s tebou, proboha?“

Váhám, to dá rozum! Ten Maurice je dobrý, sedmkrát jsem už střílel a všechno jsem zvorál. On se o přestávce napařoval, že má nafouklé kapsy. Sotva jde, má plné kapsy kuliček, a já mám svou poslední, svou nejmilejší.

Maurice bručí:

„Přece tady nebudu sedět na zadku až do rána...“

Jdu na věc. Kulička v dolíku dlaně se trochu chvěje. Střílím s očima na stopkách. Vedle.

No, zázrak se neudál. Teď už musíme domů.

Goldenbergovic uzenářství vypadá legračně, jako by plavalo v akváriu, a průčelí v ulici Marcadet se děsně vlní.

Dívám se nalevo, protože Maurice jde po mé pravé straně, takže nevidí, že brečím.

„Přestaň bulit,“ řekne Maurice.

„Já nebulím.“

„Vždycky když se díváš na druhou stranu, tak vím, že bulíš.“

Přejedu si rukávem po tvářích a jsou suché. Nic neříkám a přidávám do kroku. Dostanem vyhubováno: už víc jak půl hodiny jsme měli být doma.

Už jsme tu: tamhle je Clignancourtská ulice a v ní krámek,

na průčelí jsou namalovaná písmena, veliká a široká, krasopisná, jako když je tam pěkně vystínovala paní učitelka z první třídy: HOLIČSTVÍ JOFFO.

Maurice mě dlobne loktem.

„Tu máš, ty šášo!“

Podívám se na něj a vezmu si kuličku, kterou mi podává.

Bráška, to je prostě ten, kdo člověku vrátí poslední kuličku, kterou zrovna prohrál.

Mám zpátky svou maličkou planetu; zítra jich s její pomocí vyhraju na školním dvoře celou kupu a pak mu vyfouknu ty jeho. Nesmí si přece myslet, že když je o mizerných čtyřadvacet měsíců starší než já, že mi bude poroučet.

Vždyť mně už je taky deset.

Vzpomínám si, že pak jsme vešli do salónu a tam nás zaplavily vůně.

Každé dětství má určitě své vůně, mně patřily všechny ty parfémové od levandule až po fialku, celá škála, vidím v duchu flakóny na poličkách, cítím bělostnou vůni ručníků a taky slyším cvakání nůžek, to byla moje první hudba.

Když jsme s Mauricem vešli, byl tam nával, všechna křesla byla obsazena. Jak jsem šel kolem Duvalliera, zatahal mě za ucho jako obvykle. Myslím, že tenhle člověk strávil život v naší oficíně, asi se mu ta dekorace líbila, a to klábosení taky... Nebylo divu: starý vdovec v třípokojovém bytě v Simartově ulici, ve čtvrtém patře, to muselo být hrozné, tak sešel na ulici a trávil odpoledne u Židáků, vždycky na stejném místě blízko šatny. Když všichni zákazníci odešli, zvedl se, usadil se v křesle a požádal: „Prosil bych oholit.“

Holil ho vždycky tatínek. Tatínek, vypravěč krásných příběhů, král ulice, tatínek, který zmizel ve spalovací peci.

Udělalí jsme si úkoly. Neměl jsem v té době ještě hodinky, ale určitě to netrvalo víc jak pětadvacet vteřin. Já jsem

vždycky uměl všechno ještě dřív, než jsem se to začal učit. Chvilku jsme se courali po pokoji, aby nás maminka nebo některý brácha nezahnali zpátky k učení, a pak jsme šli zase ven.

Albert měl zrovna v práci nějakého velikého kudrnáče a potil se s americkým stříhem, ale přece jenom se otočil.

„To už jste se všechno naučili?“

Tatínek nás taky pozoroval, ale využili jsme toho, že u pokladny vracel nazpátek, a vytratili jsme se na ulici.

Zrovna v pravou chvíli.

Clignancourtská brána roku 1941.

Bylo to vysněné útočiště všech kluků. Dneska mě trvale přivádějí v úžas všechna ta „zařízení pro děti“, o kterých hovoří architekti, v nových parčících mezi novými budovami pískoviště, skluzavky, houpačky, celá kupa vymyšleností. Vytvořili je schválně pro ně odborníci vyzbrojení balíkem diplomů z oboru dětské psychologie.

A ono to nefunguje. Děti se nudí, ať je neděle, nebo všední den.

A tak si někdy říkám, jestli by náhodou všichni ti specialisti nechtěli zapřemýšlet, proč jsme my bývali tak šťastní v téhle čtvrti Paříže. Šedivé Paříže s osvětlenými krámky, s vysokými střechami a pruhy nebe nad nimi, se stuhami chodníků lemovaných popelnicemi, po kterých jsme lezli, s vraty, kde jsme se schovávali, se zvonky, bylo tam všechno, rozzuřené domovnice, kočáry s koňmi, květinářka, a v létě kavárny na teráskách. A to všechno do nedohledna, bludiště, obrovská změt ulic... Chodili jsme na výzvědy. Vzpomínám si, že jednou jsme objevili řeku, zahrnuli jsme z jakési špinavé ulice, a najednou jsme ji měli u nohou. Připadali jsme si jako průzkumníci. Až o hodně později jsem se dozvěděl, že to byl kanál Ourcq. Dívali jsme se, jak plují

špunty a měňavé skvrny nafty, a teprve za tmy jsme se vrátili domů.

„Kam se jde?“

Otázky klade skoro vždycky Maurice.

Chystám se odpovědět, ale vtom se mi oči svezou nahoru po avenui.

A vidím, jak přicházejí.

Byli totiž dost nápadní.

Byli dva, celí černí, urostlí chlapi, opásaní.

Ty holínky museli snad leštit od rána do večera, aby se tak blýskaly.

Maurice se otočil.

„Esesáci,“ zamumlal.

Dívali jsme se, jak se blíží, nešli rychle, kráčeli pomalu a strnule, jako kdyby byli na nějakém obrovském náměstí, kde je plno trumpet a bubnů.

„Co myslíš, že by sem šli kvůli frizúře?“

Myslím, že nám ten nápad projel hlavou současně.

Přilepili jsme se na výlohu jako siamská dvojčata, a oba Němci vešli dovnitř.

Teprv pak jsme se rozchechtali.

Naše dvě postavičky zakrývaly malé upozornění, vylepené ve výloze na žlutém pozadí černými písmeny:

YIIDDISH GESCHEFT

V oficíně nastalo tak napjaté ticho, že takové snad ještě nikdy v žádném holičství nebylo, a dva esesáci s umrlčími lebkami čekali se způsobně sevřenými koleny mezi židovským zákaznictvem, až budou moci svěřit své zátylky mému židovskému tatínkovi nebo mým židovským bratrům.

A venku se váleli smíchy dva malí Židáčci.

/II/

Henri oprášil límeček Bibimu Cohenovi, ten vstal z křesla a kráčel k pokladně. My s Mauricem se krčíme za pokladnou a sledujeme vývoj událostí.

Žaludek se mi trochu svírá neklidem: možná že jsme to mírně přehnali. Přivést tyhle dva chlápky přímo do srdce židovské kolonie, to je tedy fór. Trochu silný.

Henri se obrátil k Němcům.

„Račte, pane.“

Esesák vstal a pak se usadil v křesle s čepicí na kolenou. Díval se na sebe do zrcadla, jako kdyby jeho obličej byl něco docela nezajímavého, dokonce trochu odpudivého.

„Hodně vyholit?“

„Ano, a na pravé straně prosím pěšinku.“

Přímo se zalykám za kontrolní pokladnou. Němec, a mluví francouzsky! A dokonce dobře, s lepší výslovností než plno lidí z naší čtvrti.

Prohlížím si ho. Má docela malé pouzdro s revolverem, nablýskané, je vidět pažbu s kroužkem, který se lehce pohybuje jako u mé pistolky. Co nejdřív pochopí, kde se to octl, vytáhne revolver, začne řvát a všechny nás povraždí, dokonce i maminku, která nahoře vaří a neví, že má v oficíně dva nacisty.

Duvallier si ve svém koutku čte noviny. Vedle něho sedí Crémieux, soused, který pracuje v pojišťovně, jednou měsíčně sem vodí syna ostříhat na ježka. Malého Crémieuxe

znám, chodí do stejné školy jako já a o přestávce si spolu hrajem. Ani se nehýbá, je maličký, ale v tuhle chvíli vypadá, že by chtěl být ještě menší.

Na ostatní si už nevzpomínám, určitě jsem je znal, ale už jsem to zapomněl. Měl jsem čím dál větší strach.

Vím jenom jedno, že první vyrazil do útoku Albert. Polil zákazníkovi zvlněné vlasy šamponem a prohodil:

„Válka není žádná legrace, že?“

Esesák sebou trhl. Asi to bylo poprvé, co na něj promluvil Francouz, tak ihned využil příležitosti.

„To tedy není...“

Pokračovali v hovoru, ostatní se přidali, vypadalo to docela přátelsky. Němec překládal svému druhovi, který nerozuměl a účastnil se hovoru jenom pokyvováním hlavy, čemuž se Henri snažil zabránit. Ještě aby mu tak udělal šrám přes tvář, tomu šlechtici germánské rasy! Situace už byla tak dost složitá.

Viděl jsem, jak tatínek horlivě pracuje, jak povystrkuje jazyk, a už mě pátil zadek z toho výprasku, který nadejde. Ještě nebudou ti dva chlápkové ze dveří a už si mě Albert přehne přes koleno, Henri zase Maurice a pak to půjde, dokud budou mít v rukou sílu.

„Račte, prosím.“

Tatínek se ujal druhého.

Vtom jsem se rozesmál, přestože jsem měl nahnáno, protože do místnosti vstoupil Samuel.

Často se tu takhle večer stavil, jen tak, pozdravit se s kamarády. Byl to vetešník z blešího trhu dvě stě metrů odtud, specialista na staré hodiny, ale našlo se u něho ve stánku kdeco, chodili jsme se mu tam s Mauricem přehrabovat.

Vstoupil zvesela.

„Zdravím vás vespolek.“

Tatínek držel v ruce ubrousek, prudce ho roztáhl, než ho uvázal esesákovi pod bradu.

Samuel ještě stačil zahlédnout uniformu.

Oči se mu zakulatily jako moje kuličky, ale asi třikrát větší.

„Ó já, ó já,“ vzdychl.

„No, máme tu nával,“ řekl Albert.

Samuel si přihladil knír.

„Nevadí,“ odpověděl, „přijdu, až to tu bude klidnější.“

„To bude lepší, poručení paničce.“

Samuel se pořád ještě nehýbal, jako přikovaný zíral na podivné zákazníky.

„Vyřídím to,“ mumlal, „vyřídím to.“

Ještě pár vteřin zůstal stát a pak se vytratil, jako by kráčet mezi vejci.

Do třiceti vteřin věděli všichni od ulice Eugèna Sua až po Saint-Ouen, od nejvzdálenějších jidiš restaurací až po zadní místnůstky košer řeznictví, že starý Joffo se stal dvorním holičem wehrmachtu.

Událost století.

V oficíně se konverzace vyvíjela čím dál přívětivěji. Tatínek se překonával.

Esesák si v zrcadle všiml našich dvou vykukujících hlav.

„To jsou vaši chlapečkové?“

Tatínek se usmál.

„No, to jsou naši uličníci.“

Esesák zjihle pokýval hlavou. To je švanda, jak se esesáci dokázali rozněžnit v roce 1941 nad židovskými kluky.

„Hm,“ povzdychl, „válka je hrozná a všechno zavinili Židi.“

Nůžky se nezastavily a pak je vystřídala mašinka.

„Myslíte?“

Němec přikývl s jistotou, která byla zřejmě neotřesitelná.

„To vím určitě.“

Tatínek s okem přimhouřeným jako umělec se ještě na-
posled dotkl spánků.

Jediným trhem zápěstí sundal ubrousek a posloužil zr-
cátkem.

Esesák se spokojeně usmál.

„Výborně, děkuji.“

Společně kráčeli k pokladně, aby se vyrovnali.

Tatínek si stoupl k pokladně a vrátil nazpátek. Jak jsem
se tak skrčený na něj díval, všiml jsem si jeho hrdé, usmě-
vavé tváře.

Oba vojáci si nasadili čepice.

„Jste spokojeni, dobře jsme vás obsloužili?“

„Velmi dobře, výborně.“

„No,“ řekl můj otec, „tak než odejdete, musím vám pově-
dět, že všichni tihle lidé tady jsou Židi.“

V mládí hrával jako ochotník. Večer, když nám vyprávěl
příběhy ze života, předváděl nám všechno rozmáchlými ges-
ty podle Stanislavského.

V tuhle chvíli by žádný herec na rampě nemohl vypadat
vznešeněji než starý Joffo za svou kasou.

V oficíně se zastavil čas. Potom se první ze všech zvedl
Crémieux, stiskl synáčkovi ruku a ten taky vstal. A po nich
ostatní.

Duvallier neřekl ani slovo. Odložil noviny, uklidil si fajfku
a pak se François Duvallier, syn Jacquesa Duvalliera a Noé-
mie Machegrainové, pokřtěný u svatého Eustacha a pravo-
věrný katolík, taky vztyčil. Stáli jsme všichni.

Esesák ani nemrkl. Rty jako by měl najednou tenčí.

„Já jsem měl na mysli bohaté Židy.“

Drobné cinkly na skleněný tácek pokladny a pak bylo
slyšet dusot holínek.

Byli už snad na konci ulice a my jsme ještě stáli celí

ztuhlí, na okamžik se zdálo, že je to jako v pohádce, že nás nějaká zlá víla proměnila v kamenné sochy a že už nikdy neobživnem.

Když kouzlo pominulo a všichni se pomalu posadili, věděl jsem, že výprask nebude.

Než se tatínek znova pustil do práce, jeho ruka přejela po našich dvou hlavách a já zavřel oči, aby bráška nemohl říct, že mě dvakrát v jednom dni viděl brečet.

* * *

„Budete už jednou zticha?“ křičí maminka za přepážkou.

Přišla nám zkontrolovat zuby, uši a nehty jako každý večer. Natřásla nám polštář, pěkně nás přikryla, políbila a pak odešla. A jako každý večer, ještě ani nedovřela dveře a můj polštář už proletěl temným pokojem a strefil se do Maurice, který kleje jak dlaždič.

Často se pereme. Hlavně večer, ale musíme dávat pozor, abychom nadělali co nejmíň hluku.

Obyčejně si začnu já.

Poslouchám s nastraženýma ušima. Z pravé strany slyším šustot pokrývek: Maurice vylezl z postele. Poznal jsem to podle toho, jak tiše zaševalila drátěnka, v tuhle chvíli se asi chystá na mě skočit. Napínám bicepsy jak provázky a zalýkám se strachem i rozkoší: jsem připravený na lýtý boj...

A vtom světlo.

Maurice celý oslněný skočí do postele a já se ze všech sil snažím vypadat, že usínám.

Tatínek je tady.

Jakékoliv předstírání je zbytečné, nikdy nám na naše fígle nenaletí.

„Dáme si pokračování,“ oznámil.

To je senzace, to je ta nejprímovější věc, která se mohla stát.